

Twee sterkasten

Met het legaat van mejuffrouw Minke A. de Visser verkreeg het museum in 1966 een z.g. sterkast (afb. 1) die, hoewel nauw daaraan verwant, een reeds sinds 1884 in de meubelverzameling aanwezig exemplaar (afb. 2) toch nog overtreft door een ornamentale rijkdom aan marketerie. Bovendien wordt hier de collectie op verheugende wijze vervolmaakt met een gaver voorbeeld van dit soort kasten, aangezien het onderstel met de geslingerde poten van het reeds aanwezige kabinet in recente tijd werd toegevoegd.

De opbouw van deze sterkasten, die hun naam ontlenuen aan de achtpuntige sterren, waarmede buiten- en binnenzijde van de deuren en de beide zijden opgelegd zijn, is karakteristiek voor het bergmeubel uit de laatste decennia van de zeventiende eeuw.

Met het voornaamste kasttype uit de voorafgaande periode, de z.g. kussen- of rankenkast, heeft het zijn fineerlaag van kostbare houtsoorten gemeen, die echter in deze periode in een nog grotere verscheidenheid toegepast worden. De kussenkast bezit een duidelijk drie-dimensionaal karakter, dat soms door overhoeks geplaatste kolommen nog geaccentueerd wordt. Deze meubelen, met hun opgelegde, zware, naar voren dringende kussens, hun massale, ingewikkeld geprofileerde en op kolommen rustende kappen, hun robbelijsten en hun beeldhouwwerk van kapitelen, ranken en festoenen, zijn vervuld van een dynamiek, die door het in ontelbare glimlichtjes weerkaatste en uiteenspattende licht tot een explosieve hevigheid opgevoerd wordt. Het is een dynamiek die zich richt tot en binnendringt in de wereld van de beschouwer. Als zodanig is de

kussenkast een van de meest representatieve voortbrengselen van de Hollandse barok.

Hiermee vergeleken schijnt de sterkast een meubel uit een andere wereld, waarin het grootse gebaar zijn kracht verloren heeft, waarin uitbundige weelde met een aristocratische ingetogenheid ten toon gespreid wordt. Zowel de opbouw als de versiering van het meubel worden door deze instelling bepaald. Voor- en zijkant van de sterkast hebben die eigen autonome functie herwonnen, die ze ook in de vroege zeventiende eeuw bezaten. Dit komt ook tot uiting in de recht geplaatste, hoekige balusterpoten. Zware architectonische details zijn vermeden, de profileringen aan kap en onderstel zijn met terughoudendheid en een ontwikkeld gevoel voor verfijning aangebracht. Het meubel bezit een gesloten vorm, waarop het spel van het licht nauwelijks vat heeft en een eigen leven, waarin het de beschouwer eerder afweert dan betreft. De eerbied voor de waarde van het vlak komt het sterkst tot uitdrukking door een versiering in marketerie, waarbij iedere dieptewerking vermeden is.

In cirkels geplaatste sterren, zig-zagbiezen en moresken vormen de motieven waarmee, binnen rechthoekige omramingen, symmetrische abstracte vlakvullingen zijn opgebouwd, die zowel binnen- als buitenzijde van het meubel verlevendigen. Het witte been waarvan de delen van de sterren en de smalle zig-zagbiezen vervaardigd zijn, steekt helder af tegen een achtergrond van roodbruine oester-stukken. Voor de overige details werd ebben-, satijn- en palissanderhout gebruikt.

Het bovengenoemde, reeds langer in de collectie

Afb. 1. Sterkask. Noordnederlands (Zeeland?), 2de helft 17de eeuw. Rijksmuseum, Amsterdam. Legaat van mejuffrouw Minke A. de Visser te Groningen.

Afb. 2. Sterkast. Noordnederlands (Zeeland?), 2de helft 17de eeuw. Rijksmuseum, Amsterdam (cat. 1952, nr. 119).

aanwezige kabinet, vertoont een nagenoeg gelijke wijze van versiering, waarbij de moreskenornamenten, aangebracht in de halfcirkelvormige velden aan de achthoeken, die de sterren midden op de deuren omramen, het volmaakte spiegelbeeld vormen van de analoog geplaatste moresken op de deuren van de nieuwe aanwinst. Evenzo was vroeger, voordat een oorspronkelijk omlopende geprofileerde lijst aan de bovenzijde van de kap verloren ging, de profilering van de kap van het eerder verkregen kabinet volkomen gelijk aan die van het nieuwe exemplaar. Op grond van deze overeenkomst is de afstamming van de beide meubelen uit hetzelfde atelier geenszins onwaarschijnlijk.

Volgens de traditie zouden dergelijke met sterren beklede kabinetten in Zeeland vervaardigd zijn. Ook het veelvuldig voorkomen van het moreskenornament, dat reeds in het begin van de zeventiende eeuw een belangrijk onderdeel van de vormentaal der Zeeuwse ateliers vormde, zou voor deze veronderstelling kunnen pleiten. Bovendien genoten de Zeeuwse ateliers reeds aan het begin van de zeventiende eeuw een reputatie juist op het gebied van de intarsia en marketerie, die tot ver buiten de landsgrenzen reikte.

Het was dan ook de faam van de grote vaardigheid in deze technieken, die een Jean Macé ertoe bracht zich omstreeks 1620 voor twee jaar in

Middelburg te vestigen om speciaal voor deze versieringswijzen de kundigheid te verwerven, op grond waarvan hij later zijn atelier in de Galeries du Louvre wist te verkrijgen¹. Tot op heden zijn er evenwel geen vaste bewijzen gevonden, die een Zeeuwse afstamming van de sterkasten onomstotelijk vaststellen. Zeker is het dat ook elders kabinetten van gelijke vorm gemaakt werden. Zo worden bijvoorbeeld twee andere kabinetten uit onze verzameling respectievelijk toegeschreven aan de Haagse meubelmaker Philips van Santwijck² en de Amsterdammer Jan van Mekerem³.

Dergelijke marketeriekasten zijn bergmeubelen, die in hun opbouw ogenschijnlijk aan het eind van een ontwikkeling staan, maar die in feite hierdoor tevens als prototypen opgevat mogen worden van de typisch Noordnederlandse achttiende eeuwse kabinetkasten met hun twee deuren in de bovenkast en hun drie laden in de onderkast.

¹ Th. H. Lunsingh Scheurleer, *Van haardvuur tot beeldscherm*, Leiden 1961, blz. 43.

² Th. H. Lunsingh Scheurleer, *Jan van Mekerem, een Amsterdamsche meubelmaker uit het einde der 17de en begin der 18de eeuw*, *Oud-Holland* 58 (1941), blz. 178.

³ Th. H. Lunsingh Scheurleer, *Een Hollands kabinet versierd met 'blomwerk'*, *Bulletin van het Rijksmuseum* 3 (1955), blz. 85.